

Motion till riksdagen 2021/22:4733

av **Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M)**

med anledning av skr. 2021/22:230 Vård av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla möjligheten för Statens institutionsstyrelse att initiera en samordnad individuell plan och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att prioritera tillgång till psykiatrisk vård och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa tillståndsplikt, kvalitetskriterier och systematisk uppföljning och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inrätta en ny enhet hos Kriminalvården som övertar ansvaret från socialtjänsten och Statens institutionsstyrelse för unga som begår grova brott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över ersättningsystemet och systemet för placeringar vid Statens institutionsstyrelse av de socialt mest utsatta barnen och unga och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Varje enskild människa är den viktigaste utgångspunkten och perspektivet för vårt engagemang att stärka utsatta barns trygghet. Föräldrar ska ta ansvar för sina barn och deras uppfostran. Ingen statlig institution eller modell kan ersätta relationer mellan människor, och i synnerhet inte relationen mellan barn och förälder. Vårt gemensamma samhälle kan emellertid inte blunda för att föräldrar i vissa fall inte vill eller klarar av att ta ansvar för sina barn. Då måste samhällets skyddsnät vara starkt. Det är vi inte bara skyldiga barnen i moralisk mening, utan det är vårt tydliga gemensamma ansvar som samhälle.

Socialtjänsten har en grundläggande roll i ett väl fungerande välfärdssamhälle. Det är det yttersta skyddsnätet. Socialtjänsten ska bidra till att förebygga, förhindra och bryta utanförskap. Det handlar om att ge stöd till människor som behöver det för att de ska kunna komma tillbaka, men det handlar också om att ställa krav för att var och en ska ta ansvar för sitt eget liv.

Socialtjänstens uppdrag och ansvar är omfattande. Bland de viktigaste uppdragen är att stödja och hjälpa de mest utsatta barnen. Men, när inte ens föräldrar och socialtjänst tillsammans klarar av att hjälpa de allra mest socialt utsatta barnen ska Statens institutionsstyrelse (Sis) med sina 21 särskilda ungdomshem och elva LVM-hem¹ träda in som det allra sista av yttersta skyddsnät. Det här fungerar emellertid inte alls på det sätt som det ursprungligen var tänkt. Så får det inte fortsätta att vara. Barn och unga far illa.

Regeringens skrivelse om vård av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem följer dock samma mönster som när regeringen lägger fram skrivelser om andra allvarliga samhällsproblem som inte är under kontroll och där situationen kräver ett helt annat engagemang och intresse än det regeringen uttrycker i ord och visar i konkreta handlingar och beslut.

Regeringen uttrycker i skrivelsen bl.a. att vården inom de särskilda ungdomshem som Sis ansvarar för ska vara säker för såväl de placerade unga som personalen och för att placeringen ska ge den unge den vård och behandling som behövs och som den unge har rätt till.²

I skrivelsen tar regeringen upp den viktiga grundprincipen att vården vid de särskilda ungdomshemmen sker utifrån vad som bedöms vara den unges bästa, där den enskildes behov utgör utgångspunkten. Individuella behandlingsplaner ska upprättas och vården ska anpassas efter den enskildes behov och förutsättningar.³

Regeringens samlade bedömning i skrivelsen är att de sammantagna insatserna med ökad samverkan, differentiering och individanpassning visar på positiva resultat när det gäller trygghet, säkerhet och kvalitet samt vad gäller användningen av avskiljningar, som minskat inom samtliga grupper. Det är regeringens målsättning att avskiljningar ska minska kraftigt, för att på sikt upphöra. Omotiverade avskiljningar får aldrig ske.⁴

Moderaterna anser att regeringen visar ett slappt ointresse för dessa frågor som är upprörande. Det är talande att det i skrivelsen uttrycks att ”regeringen har under de senaste åren tillskjutit myndigheten medel bl.a. i syfte att höja vårdens kvalitet och stärka dess säkerhet. Regeringen noterar att SiS tack vare dessa tillskott kunnat göra flera stora satsningar för att öka kvaliteten i verksamheten. Däribland finns satsningar på att differentiera och anpassa vården så att individuellt anpassad vård ska kunna erbjudas alla målgrupper”.⁵

Samtidigt visar faktiskt regeringen att den noterat problem inom Sis, men dessa berörs mycket kortfattat och svepande, och därefter hänvisas enbart till den pågående utredningen om barn och unga i samhällets vård.⁶ Det som dock tas upp är dels att att ”vårda barn och ungdomar med olika vårdbehov tillsammans kan försämra kvaliteten i vården”, dels att ”en stor utmaning för SiS är förmågan att rekrytera medarbetare med rätt kompetens. Det råder stor konkurrens om kompetent arbetskraft inom vård- och

¹ Skr. 2021/22:230 Vård av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid, se s. 5.

⁶ Dir. 2021:84.

behandlingssektorn och den förutspås inte lätta de närmaste åren. SiS uppfattning är att det berör nästan alla befattningar när det gäller kärnverksamheten. Ungdomshemmen har svårt att rekrytera såväl behandlingspedagoger som sjuksköterskor och psykologer. SiS står inför en fortsatt stor utmaning i att säkerställa myndighetens kompetensförsörjning”.⁷

När regeringen väl lägger fram en proposition eller skrivelse på riksdagens bord upprepar sig mönstret varje gång. Det saknas ett helhetstänkande, regeringen skickar ofta med en bunt kortsiktiga pengar och de förslag som läggs fram adresserar endast en mindre del av de uppenbara problemen inom det sakområde som avhandlas. I det här fallet gör man inte ens det utan försöker i stället pliktskyldigast delvis uppfylla ett tillkännagivande från riksdagen om att redovisa en bedömning och behov av fortsatta insatser som krävs för att de placerade barnen och ungdomarna hos Sis ska få rätt vård och behandling. Så här kan det inte få fortsätta. Nedan i motionen presenteras ett antal förslag som regeringen skulle kunna genomföra skyndsamt i syfte att dels stärka de socialt mest utsatta barnens trygghet, dels förbättra kvaliteten och säkerheten inom Sis olika verksamheter.

Säkerställ de socialt mest utsatta barnens trygghet – stärk vården av unga vid de särskilda ungdomshemmen

Framtiden, utvecklingen och framgången för ett land står att finna i hur detta samhälle agerar för sina barn. Den värdegrund ett samhälle står på när det gäller alla barns lika värde och vilka förutsättningar dessa barn får att skapa sig en framtid i gemenskap med andra utgör själva fundamentet till hela samhällets utveckling.

Människans förmåga och möjlighet att göra något av sin egen kraft och sitt eget liv är det kanske viktigaste måttet på ett samhälles rättfärdighet. Tas det ifrån oss människor så slocknar hoppet. När vi moderater talar om hoppfullhet är det först och främst detta – att vi som individer och tillsammans med andra kan ta oss någonstans i livet och fortsätta att utvecklas, inte alltid utan hjälp eller stöd, men heller aldrig utan egen ansträngning, motivation och drivkraft.

Varje år är det nödvändigt av olika skäl att placera barn och unga i boenden på annat håll än i det egna hemmet. Det ställer särskilda krav på förberedelser, kunskap, erfarenhet och rättssäkerhet i socialtjänstens agerande och myndighetsutövning. När det enda alternativet som återstår är placering hos Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem ska alla andra alternativ ha uttömts. Det är frågan om det yttersta skydds nätet för en ung människa som far illa och behöver vård och hjälp. Nedan redogör vi för några reformer som kan stärka de socialt mest utsatta ungdomarnas trygghet.

Ge Statens institutionsstyrelse rätt att initiera en samordnad individuell plan

Statens institutionsstyrelse har en lagstadgad skyldighet att följa upp verksamheten enligt befintlig lagstiftning. Det innebär att socialnämnden är skyldig att lämna de

⁷ Skr. 2021/22:230 Vård av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem s. 5.

uppgifter om enskilda som Sis behöver för att fullfölja denna skyldighet. För att Sis ska få reda på hur socialtjänsten bedömer samarbetet och vården som tillhandahålls av Sis ska en enkät skickas till den berörda socialtjänsten i samband med att den unge skrivs ut. De senaste åren har andelen som svarar på denna enkät varit så pass låg att utfallet inte kunnat ligga till grund för analys och bedömning av resultaten. Det finns även brister i hanteringen från Sis där det visat sig att de särskilda ungdoms- och LVM-hemmen inte alltid ens skickar ut enkäten.

Regeringen uttrycker i skrivelsen att samverkan och uppföljning efter placering är en mycket viktig del för att utveckla vården och behandlingen och säkerställa en obruten vårdkedja. Därtill avser Sis att under 2022 centralisera och förstärka insatserna för uppföljning efter placering. Det påpekas vidare att kommunernas utvärdering och synpunkter är centrala för Sis arbete med att utveckla innehållet i vården. Detta vore en tydlig förbättring och utveckling av verksamheten, men det är samtidigt inte alls tillräckligt.

Moderaterna anser att ett viktigt verktyg för att säkerställa samarbete och samverkan kring en individ i behov av insatser från olika huvudmän är en samordnad individuell plan (SIP). Såväl hälso- och sjukvårdslagen som socialtjänstlagen innehåller bestämmelser om att regionen eller kommunen ska upprätta en SIP när deras insatser bedöms behöva samordnas. En SIP involverar främst socialtjänsten och hälso- och sjukvården men ofta också fler aktörer såsom arbetsförmedling, försäkringskassa och kriminalvård. Dagens lagstiftning medger dock endast att socialtjänsten och hälso- och sjukvården tar initiativ till att upprätta en SIP. Lagstiftningen behöver i denna del förändras och därför föreslår vi att möjligheten att initiera SIP utvecklas. Moderaterna föreslår att fler aktörer ges rätt att ta initiativ till SIP liksom ska vara skyldiga att medverka till SIP. Statens institutionsstyrelse och Kriminalvården är två aktörer som bör få denna rätt, detta i syfte att säkerställa att unga personer i behov av samordnade stöd-, vård- och behandlingsinsatser efter frigivning från Kriminalvården eller avslutad vård och behandling inom Sis också får det.

Säkerställ tillgång till psykiatrisk vård

Moderaterna vill prioritera att säkerställa tillgång till psykiatrisk vård. Väldigt många av ungdomarna som vårdas inom Sis mår ruskigt dåligt psykiskt och är i behov av stora insatser, men samverkan med regionernas psykiatri funkar dåligt. Regeringen har gett ett bra regeringsuppdrag om en integrerad vårdform, ett uppdrag som dock ska redovisas först 2025. Det finns tydliga behov av att säkerställa integrerad vårdform skyndsamt och över hela landet.

Psykisk ohälsa bland barn och unga är ett stort och växande problem. Enligt Socialstyrelsen har psykisk ohälsa hos barn som är mellan 10 och 17 år fördubblats under de senaste dryga tio åren. I dag har ungefär var tionde pojke eller flicka någon form av psykisk ohälsa. Det är framför allt depression och olika ångestsyndrom som bidrar till ökningen. Socialstyrelsen uppskattar att ökningen kommer att fortsätta under en tid framöver, eftersom nya sjukdomsfall blir långvariga och läggs till befintliga fall.

Uppföljningar visar att konsekvenserna för de drabbade barnen är allvarliga och spänner över ett brett spektrum, från svårigheter i skolan till ökad risk för självmordsförsök. Även neuropsykiatriska diagnoser bland barn och unga har ökat på senare år. Samtidigt har barn och ungdomar och unga vuxna som diagnostiseras med neuropsykiatriska tillstånd ofta samsjuklighet i annan psykisk ohälsa.

Brister avseende tidiga insatser bidrar också till att dessa barn och ungdomar riskerar att hamna i aktivitetsförsörjning eller förtidspension när de blir äldre. Sedan 1980 har suicidtalet minskat för alla åldersgrupper utom för gruppen 15–24 år, där suicidtalet har legat på en lägre men förhållandevis konstant nivå. Minskningen för övriga grupper skedde fram till år 2000 och har därefter stannat av.

Säkerställ kvalitet inom Statens institutionsstyrelses verksamheter – inför tillståndsplikt, kvalitetskriterier och systematisk uppföljning

Barnrättsbyråns granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen ger anledning till eftertanke och konkret handling. Barnrättsbyrån redogör i sin granskningsrapport av Sis för hur de under 2020 fick kontakt med ett antal barn som hade varit placerade på Statens institutionsstyrelse. Barnen delade alla en konkret erfarenhet: de hade alla utsatts för våld utövat av personal i samband med användning av avskiljningar, våld som orsakat både fysiska och psykiska skador.⁸

Moderaterna föreslår ett införande av tillståndsplikt, nationella kvalitetskriterier och systematisk uppföljning av de statliga särskilda ungdomshemmen och LVM-hemmen. Kvaliteten och säkerheten på dessa ungdomshem behöver hålla en hög nivå. Det är av central betydelse att kraven är likvärdiga, oavsett var i landet verksamheten bedrivs. Verksamheter som inte uppfyller de grundläggande kvalitetskraven för att få tillstånd att bedriva välfärdsverksamhet ska komma i fråga för sanktioner, exempelvis viten. Dagens nivåer är inte tillräckliga utan bör höjas för att bli mer kännbara. En tydligare koppling mellan resultat och ekonomisk ersättning medför tydligare krav på konkreta resultat och uppnådd kvalitet.

För över ansvaret för ungdomar som begår grova brott från socialtjänsten och Statens institutionsstyrelse till särskild enhet inom Kriminalvården

När det gäller barn som inte fyllt 15 år och som begår brott vilar hela ansvaret för att vidta åtgärder från samhällets sida på socialtjänsten och Statens institutionsstyrelse. För unga och unga vuxna mellan 15 och 20 år är ansvaret delat mellan socialtjänst, polis, åklagare och domstol samt i vissa fall Kriminalvården.

Moderaterna föreslår att en ny enhet för unga inrättas hos Kriminalvården. Det handlar alltså om att göra riktade insatser och avsätta särskild kompetens för ungdomar som kommit förhållandevis långt in i ett kriminellt beteende eller redan befinner sig i en miljö och i ett umgänge där grova brott begås.

Den nya enheten hos Kriminalvården ska bl.a. ansvara för vissa ungdomspåföljder – t.ex. ungdomsvård och ungdomstjänst, men även de kommande nya påföljderna ungdomstillsyn och ungdomsövervakning – då den dömda ungdomen begått allvarliga brott, återfallit i brott eller begått brotten som ett led i en brottslighet som utövas i organiserad form.

Den nya enheten hos Kriminalvården ska också kunna involveras för behandlingsinsatser som beslutats med stöd av 3 § LVU för denna grupp av barn och

⁸ Barnrättsbyrån 2021. ”... och jag kunde inte andas” – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen.

ungdomar. Vård enligt 3 § LVU ska beslutas när den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. För barn och ungdomar som begått mindre allvarliga brott eller riskerar att hamna i sammanhang där sådana brott begås ska socialtjänsten fortfarande ansvara för både straffrättsliga påföljder och vård enligt sociallagstiftningen.

Socialtjänstens och Statens institutionsstyrelses insatser räcker inte till för de ungdomar som ställer sig helt utanför samhällets spelregler. Det gäller bl.a. de ungdomar som begår grova brott i gängmiljöer. Denna grupp bör bli statens snarare än kommunernas ansvar. Grovt kriminella unga bör i högre grad bemötas med de rehabiliteringsåtgärder som används för kriminella generellt. Syftet är inte främst att straffa utan att använda åtgärder som har bättre förutsättningar att lyckas än traditionell socialtjänst. Det innebär också att socialtjänsten i utsatta områden avlastas en tids- och resurskrävande grupp och får bättre möjligheter att fokusera på barn och ungdomar som befinner sig i riskzonen för att hamna i kriminalitet eller i andra sociala problem.

Se över ersättningssystemet och systemet för placeringar av de socialt mest utsatta barnen

Moderaterna föreslår att regeringen ger i uppdrag till lämplig myndighet att se över ersättningssystemet för placeringar på de särskilda ungdomshemmen av de socialt mest utsatta barnen. Det är kommunernas socialtjänst som väljer att placera unga på Sis särskilda ungdomshem och som således betalar för placeringen och avgör när den ska upphöra. Det medför ibland alldeles för korta placeringar av kortsiktiga ekonomiska budgetskäl. Regering och riksdag bör noga analysera och överväga om det finns rimliga skäl och möjligheter att ge Sis ökad makt att säga nej till att avbryta placeringar. Ett annat alternativ som noga bör analyseras och övervägas är att ett ökat samarbete och samverkan ska äga rum i samband med att kommunerna avser att avsluta en placering. Innan en placering avslutas kan ett rimligt steg att överväga vara att kommunen måste ta del av Sis helhetsbedömning av individen innan man avslutar en placering.

Camilla Waltersson Grönvall (M)

Johan Hultberg (M)

Ulrika Jörgensen (M)

John E Weinerhall (M)

Noria Manouchi (M)

Marie-Louise Hänel Sandström (M)

Ann-Britt Åsebol (M)

Mats Sander (M)